

МИЛОСАВ БАБОВИЋ (Београд)

ЗОГОВИЋЕВ АЛМАНАХ „1930. НА ЈУГУ“

После забране Крлежине и Цесарчеве „Књижевне републике“, југословенски писци марксистичке идејне оријентације настојали су да покрећу нова гласила око којих би се окупљали и у којима би публиковали своја дела. Тако је Јован Поповић 1930. покренуо у Београду „Стожер“ — симболичког имена, Слободан Галогача 1931. „Литературу“ у Загребу, а 1938. почели су излазити „Ваљци“ у Никшићу. У ова гласила треба убројати и Алманах 1930. на Југу, објављен у Скопљу, под уредништвом Радована Зоговића.

Значај ове публикације за књижевну историју је скроман, али ипак вредан помена. Пре свега, она представља једну епизоду у животу и раду истакнутог црногорског и југословенског песника. Поред тога, у Алманаху се наставља развојни ток социјалне литературе, евидентан у тематици и поетици. И, најзад, алманах је сведочанство о једном времену и културно-политичком стању у Македонији.

Суочени са забранама и ускраћивањем сарадње у низу гласила, поред осталог и у главном скопском књижевном часопису „Јужни преглед“, у Алманаху су објавили прилоге десеторица песника, међу којима су најзначајнији Зоговић, Јанко Ђоновић и Савић Марковић.

Са тематског аспекта карактеристични су Ђоновићева песма „Рудари“, Зоговићеве „Робијаши“, „Радници“ Љуба Добричанина, „Метропола“ Велимира Парлића, и „Урез на длану“ Б. Лазаревића. Доминантни мотиви су рад, град, робија, проституција. Готово је општеприхваћено мишљење да су писци круга социјалне литературе фаворизујући идејно-тематску компоненту запостављали поетичност израза. Аналитичко читање неких од поменутих песама релавитизира ову негативну оцену. Ђоновић драму рудара не казује декларативно, већ поетском сликом. Њих „Дан из постеле спушта у земљу“, „Руке њихове су грубе, а душе хлебно топле“.

„Мјесец не познајемо. Само у сну нашем,
 Расцвјета се понекад и разгори,
 Само у сну, о труду нашем
 О болу нашем, ко брат говори”.

„Рудари” су наставак теме коју је Ђонових најуспешније остварио у поеми „Црнци и Црногорци” (1929).

Зоговић у песми „На улици” слика како скопски сокаци „вриште ходом босе дјеце радничке”; како „у прозорима пјевају завјесе тугу везиља”. Мотив везиље, очевидно чест у македонском фолклору, угнездио се у Зоговићеву тематику у годинама његовог боравка у Скопљу. Колону робијаша песник види како „Носи тешку висину неба”, и како их „Сунце редом дарива сјенком грбавом”. У „Урезу на длану” Б. Лазаревића улична певачица „тужно девојче” мами „витким прстима звонки звон даира”. Веома је метафоричан Штедимлијин портрет Тина Ујевића, чије је лице „Либијска пустиња са двије оазе смијеха”. Дакле, идеја се не исказује публицистичким исказом већ равноправно и песничком сликом.

Којим је нитима Алманах повезан са Македонијом почетка тридесетих година? Доста танушним. Прво, насловну страну гласила урадио је познати македонски сликар Никола Мартиноски. Друго, песма „Метропола” Велимира Парлића посвећена је „Другу Емануелу Бојацијевићу”. У наизглед ситном детаљу огледа се друштвеноисторијски статус целог једног народа. Човек је прекрштен! И после пола века књижевни историчар овај податак доживљава са индигнацијом, свеједно што патник и хуманист кога боли његова патња нису мученици истог реда. Треће, у Алманаху је објављена песма „Погреб моје драге” „монаха Венијамина”, што је псеудоним Доброг Каписазовића. У песми се одмах осети дух другачијег мелоса. Наиме, апсолутна већина у Алманаху објављених песама писана је слободним стихом, па и када је рима очувана, ритам стихова је упадљиво несагласан прозодијским нормама. И контрастно овој дисхармонији складно звучи Венијаминов осмерац:

„Кад с торња поноћ избије. . .
 На рукама ћу својима
 Понети мртву драгану. . .
 На глави жито — кољиво
 И воштаница у њему. . .”.

осмерац који тако подсећа на Рацинове „Денове” и „Печал”, стих доминантан у збирци „Бели мугри” и вероватно кореном у македонској народној песми.

Јунакиња Лазаревићеве „Уреза на длану” — Ленка, „блудно девојче” пева на улици „Биљана платно белеше”. Привлачи

пажњу да то подсећа на Рацинову Ленку, чији је мото такође први стих познате песме народне. Вредело би утврдити да ли се Лазаревић познавао са Рацином, и није ли нека рана варијанта „Ленке“ била написана пре 1930 г. Или је ово случајна коинциденција.

Четврто, у Алманаху је рецензирано неколико књига: „Словени и карактер њиховог уједињења“ Т. Крајничанца; „Година дана“ Петра С. Петровића; „Алтана“ Доброг Каписазовића и „Брак из љубави“ Радослава Веснића. И књиге и писци су потонули у заборав, али су биле повод да се проговори о културној клими у Скопљу и Јужној Србији, како се тада званично називала Македонија.

У Парлићевој рецензији о Крајничанчевој књизи, на пример, каже се да је „Крајње време да се на Југу, поглавито у Скопљу, рапчисти замагљена атмосфера књижевног живота, тим пре што је под околностима досадашњег рада свака духовна и књижевна еволуција сведена на немогућност“. Критичар има симпатија за књигу која „јужнословенски проблем третира са оптимистичке стране, тим пре када то дело објављује омладинац из Јужне Србије“. Међутим, цитирајући неке судове из књиге, Парлић, намерно или спонтано, истиче апсурдност ауторове концепције уједињења, јер по њему „Азбука и језик својим еволутивним путем иду стварању једног јединог југословенског језика. . . као што нас политички и привредни интереси стапају у једну целину“. Овом тезом се „можда“ објашњавало или чак правдало непризнавање македонског језика.

У Петровићевој „Години дана“, поред „психолошког понирања у сликању типова“, похваљено је што „у себи крије јужњачки темперамент, тишине и мирисе македонских манастира“.

Добричанин оштро критикује Митропанову уређивачку политику „Јужног прегледа“, услед које је часопис постао „уточниште неписмених у књижевности и ненаучених у науци“. Аутор касније признаје да „Јужни преглед“ међу сарадницима има и „неколико озбиљних књижевних имена“, као Јован Поповић, Новак Симић и др. чиме излаже сумњи своју строгу оцену. Али је неспорно био оправдан захтев редакцији да „отвори врата за све“.

Упадљиво је, међутим, да у Алманаху нема текстова на македонском језику, мада није вероватно да нико од македонских писаца 1930. није писао на матерњем језику. Још мање је вероватно да уредник Алманаха, Зоговић, није осећао неправду што македонски песници не могу певати и приповедачи зборити својом народном речју. А Алманах „1930. на Југу“ управо о томе сведочи.

Милосав Бабовић

АЛЬМАНАХ Р. ЗОГОВИЧА „1930 НА ЮГЕ“

Р Е З Ю М Е

В своем выступлении докладчик представил кратковременную деятельность поэта Радована Зоговича в Скопье, где он редактировал периодическое издание „1930 на юге“.

Этот альманах интересен двумя своими качествами: в нем публиковались стихотворения и статьи членов литературной группировки „Социальная литература“, среди которых ряд черногорцев — Зогович, Джоанович, Добричанин, Сава Маркович; еще важнее, в альманахе опубликованы работы молодых македонских литераторов, которые не могли печатать свои творения на родном македонском языке. Таким образом альманах „1930 на Юге“ бросает свет на один этап развития искусства и культуры в королевской Югославии.